

Anders Dræby Sørensen og Pernille Hjorth Samtidshistoriker - Interview med Nikolas Rose

Indledning

Nikolas Rose er dekan for Goldsmiths College under University of London og professor i sociologi sammesteds. Hans arbejde har siden 1980'erne været stærkt påvirket af den franske filosof Michel Foucault og især dennes analyser af *regering* (gouvernement), som Rose har forsøgt at videreudvikle i en række analyser af, hvorledes det moderne menneske formes og transformeres. I den forbindelse har hans fokus især været rettet mod den moderne psykologi ("The psychological complex: Psychology, politics and society in England 1869-1939" fra 1985, "Governing the Soul" fra 1991 og "Inventing our selves" fra 1996) og liberalismen ("Powers of freedom" fra 1999) som felter, hvori disse processer på afgørende vis kan lokaliseres. I maj 2000 var Rose inviteret til Århus Universitet for at deltage i et seminar om selvets problematisering i den moderne psykologi afholdt af Center for Sundhed, Menneske og Kultur. Det følgende interview er foretaget i denne anledning.

Tema 1: Michel Foucault

Dine værker rummer en del referencer til Michel Foucault. Hvilken rolle spiller han i dit eget arbejde?

Hans arbejde spiller en grundlæggende rolle for mit eget, men på en særlig måde. Jeg ved at der er nogle, der behandler Foucault som en teoretisk figur. De prøver at afdække detaljerne i hans teoretiske argumenter og sammenligne dem med andre socialteoretikers arbejde. På det tidspunkt hvor jeg påbegyndte mit arbejde, var dette den fremherskende måde, hvorpå Foucault var blevet modtaget i England. Han blev opfattet som socialteoretiker og sammenlignet eller kontrasteret med Marx eller Habermas i forsøget på at udarbejde hans underliggende teoretiske antagelser og vurdere dem på grundlag af forskellige epistemologiske eller politiske kriterier. Dette har ikke været min tilgang til Foucaults arbejde. Istedet har jeg *brugt* det på to måder.

For det første eksemplificerer Foucault et bestemt ethos for kritisk undersøgelse af betingelserne for vores samtid. En der undgår modsætningen i

megen sociologi mellem teoretisk generalisering og empirisk undersøgelse og retter sig mod organiseringen af praksisser, sprog og teknikker og den måde, hvorpå disse har forandret sig historisk. Det er en særlig måde at være opmærksom på spørgsmål, som man ikke har været opmærksom på før. Og især at være opmærksom på tænkningens arbejde i det omfang hvormed et bestemt element ved tænkningen er involveret i alle de måder, hvorpå mennesker omgås sig selv og andre. Denne form for tænkning har en historie, som kan skrives og konsekvenser, der kan opspores. På denne måde bidrager Foucault med en undersøgelsesmodel, der har været vigtig for mig.

For det andet har Foucaults arbejde været vigtigt for mig grundet det mere specifikke spørgsmål, som han har fremsat. På det mest generelle niveau forekommer det mig, at dette er spørgsmålet om hvilken type af væsner, vi mennesker opfatter os selv som og om betingelserne for og konsekvenserne af at forstå os selv på bestemte måder. Spørgsmålet forekommer mig at gennemtrænge hele Foucaults arbejde, fra det tidlige om galskab til det sene om etik. Hvordan skal man forstå den ontologi, som vi giver os selv? Foucault stiller os ikke blot dette spørgsmål, men har udviklet en hel række af begrebsmæssige værktøjer til at undersøge det med. For eksempel de værktøjer, han udviklede i et værk som "Overvågning og straf", hvor man begynder at se skolen eller fængslet ud fra organiseringen af rum, relationen mellem kroppe, organiseringen af kroppe og rum i tid og kontrollen af bevægelser. For mig er disse begrebsmæssige værktøjer mere interessante end de meget generelle begreber, der har henrevet en del folk: begreber som disciplin og biopolitik. Istedet for at sige "her er disciplin" og "her er disciplin igen", foretrækker jeg faktisk at *bruge* en bog som "Overvågning og straf". Dvs. at prøve på at udvikle den måde, hvorpå Foucault selv analyserede bestemte praksisser – de typer af undersøgelsesteknikker og analyser som han brugte – og se på hvordan denne analytik kan anvendes i andre kontekster. At behandle disse som værktøjer, der kan udrette et særligt arbejde – det er nu en kliché at sige "som værktøj i en begrebsmæssig værktøjskasse" – snarere end som elementer af en kohærent teori.

Foucaults projekter har bestemte problemer i samtiden som udgangspunkt. Kan du beskrive dit eget udgangspunkt?

Hvad betyder det at skrive samtidens historie? Det betyder, at man starter fra et problem i samtiden og forsøger at forstå de ret kontingente historiske betingelser, som har givet os dette problem. Dette problem eller problemrum forekommer naturligt, uundgåeligt for os og vi må arbejde hårdt for at se det som historisk formet. Og løsningerne, der gives, må også opfattes som begrænsede ved dette problemrum. Dette forekommer mig at markere en instruktiv vej til specifikke former for analyse. Spørgsmålet er så: "Hvad er

problemerne i samtiden, som man vil bruge denne form for analyse på?” I mit eget arbejde var udgangspunktet i samtiden et problem omkring *selvet* eller *subjektiviteten*. I feltet for radikal psykologi var det blevet næsten selvfølgelig at stille spørgsmål til videnskabelige psykologiske teorier som behaviorisme ved at fremsætte ideen om det autonome, begærende, erfarende menneskelige subjekt som alternativ. Denne ide om selvet forekommer mig at forme en slags grundlag for radikal politik, der rækker lang udover psykologien. Men selv om idéen blev anvendt i en radikal kritik, forekom den mig at have en del til fælles med den måde, hvorpå selvet blev forstået i andre samtidige praksisser. Så jeg ville prøve at undersøge historien om denne ide om mennesket som psykologisk selv, som et selv med et psykologisk indre, som måtte forstås og fortolkes og som lå bag enhver handling, tanke, begær. Jeg ville udforske den måde, hvorpå dette psy-formede rum var fremkommet. Dette skyldtes både politiske og etiske grunde.

Politisk set syntes det, at en hel serie af magtpraksisser, som havde taget form omkring dette psy-formede rum med henvisning til at hjælpe individer til at opdage deres sandhed, autonomi og realitet og til at realisere dem selv, lukkede individer inde i relationer af autoritet og afhængighed på samme tid som de tilbød dem at blive frie. Fremkomsten og spredningen af psykoterapeutiske, sociale og selv af medicinske praksisser syntes at operere ud fra denne antagelse om, hvad selvet var. Så det forekom mig ikke, at denne ide om det autonome selvaktualiserende individ var stedet hvorfra man kunne angribe disse magtpraksisser. Den var ikke et ønskværdigt alternativ, som man kunne fremsætte imod enhver type mekanistiske og deterministiske måder at tænke om mennesket på, idet den selv var bundet op på en hel serie af magtrelationer, som måtte problematiseres.

Etisk set kunne jeg se et helt felt, der blev genformet i psykologiske termer. Jeg var ikke alene om dette – f.eks. var der Richard Sennett's bog "The fall of public man" og Christopher Lasch's bog "The Culture of narcissism", der begge forsøgte at reflektere over, hvad der skete med vores etiske koder, når mennesket blev forstået som en slags ekspressiv totalitet, der skulle udtrykke sig autentisk ved at lægge dette indre, private domæne ud for offentligheden. Det forekom mig, at denne psykologisering af etikken havde en hel del omkostninger. Omkostninger i det offentlige liv, i og med at offentlige figurer kun blev bedømt ud fra om de var sandfærdige over for deres indre identitet. Omkostninger i terapeutiske praksisser, som i stigende grad søgte at knytte folk til deres eget identitetsprojekt. Og kulturelle omkostninger i og med at identitetsprojekter næsten blev den centrale måde, hvorpå mennesker skulle organisere deres relation til verden. Og måske omkostninger i vores relationer til hinanden, i og med at disse altid måtte udtrykkes i kraft af hvor autentiske eller sandfærdige de var. Uden tvivl udsprang der mange fordele af denne psykologisering af etikken, men også visse omkostninger.

Når du bruger begreberne omkostninger og fordele forekommer det mig at din analyse rummer nogle normative, substantielle resultater. Så hvor står du i feltet, når du udtrykker disse normative konsekvenser af psykologiseringen af etikken?

En måde at svare ville være en Webersk snarere end en Foucaultsk måde. Jeg er enig med Weber, når han siger, at de problemer man vælger at undersøge uundgåeligt er forbundet med ens egne personlige etiske domme. Men selvom disse former ens forskningsperspektiv, bør de ikke prædeterminere undersøgelsesresultatet. Der ville absolut ikke være noget formål i at gå ind i en detaljeret undersøgelse af det psykologiske kompleks' historie, hvis man på forhånd vidste hvad dommen ville blive til slut. En anden måde at besvare dette spørgsmål på, ville være at sige, at disse undersøgelser er *kritiske*, men at de ikke er *kritikker*. Jeg forstår kritik som en type af undersøgelse, der ser på et sæt fænomener og forsøger at forstå de skjulte formål, motiver og interesser mv., der ligger bag dem. Dvs. at man opdager, at kapitalistiske interesser eller andet ligger bag. I forståelsen af mine egne undersøgelser som kritiske prøver jeg at underkaste mig de fulde implikationer af et lille Nietzschecitat, som i store træk lyder: "Den dybdegående form for tænkning er den, der forbliver på overfladen". Så disse undersøgelser leder ikke efter skjulte meninger eller tildækkede sandheder, men prøver på at udforske tingenes overflade og lede efter sammenhænge og relationer mellem tingenes overflade og den måde hvorpå disse sammenhænge og relationer får bestemte ting til at ske. Endvidere er målet for disse kritiske undersøgelser ikke at bedømme, men at muliggøre bedømmelse. Og hvor man kommer hen efter at have muliggjort denne forekommer mig ofte at være meget vanskeligt. Jeg tror ikke selv, at disse former for teoretiske undersøgelser kan foretage bedømmelsen for en. De kan ikke sige om omkostningerne vejer tungere end fordelene. Det korte svar på spørgsmålet er, at disse undersøgelser så kraftigt som muligt forsøger at undgå at indføre en normativitet. Om de lykkes i dette, er et spørgsmål som andre må besvare.

Din bog "Inventing our selves" omhandler, i modsætning til titlen, opfindelsen af eet bestemt selv, som du kalder det psykologiske selv. Fremkomsten af dette psykologiske selv forstås i lys af Foucaults begreb om en bestemt subjektiveringsform. Spørgsmålet er, om der udelukkende er knyttet en bestemt form for subjektivering til en bestemt historisk epoke, eller om det er muligt at forestille sig forskellige konfliktuerende subjektiveringsformer i en og samme epoke?

Jeg er ret kritisk over for de sociologer, som prøver at skrive en ensidig historie om fremkomsten af det moderne subjekt eller det moderne selv. Denne historie starter sædvanligvis med en redegørelse for en tradition, hvor selvet næsten ikke eksisterede, hvor individet var underordnet massen. Den beskri-

ver individualitetens opkomst som tilskrevet oplysningen, kapitalismen eller kulturelle eller sociale omvæltninger. I nylige versioner identificerer den en periode af postmoderniteten, hvor denne ide om individualiteten kommer i krise. Disse kontinuerede historier om selvet forekommer mig at falde i den fælde, som I implicerer i spørgsmålet, som det at enhver epoke producerer en bestemt form for subjektivitet. Og jeg mener, at der er to problemer ved dette.

For det første forsimples den historiske process, som har givet ophav til bestemte former for subjektivitet, eller hvad jeg foretrækker at kalde forskellige relationer til os selv. Jeg tror ikke, at man kan aflæse relationerne til os selv ud fra store forandringer i kulturen og økonomien. Jeg tror, at historien om relationerne til os selv skal studeres mere praktisk, mere konkret i bestemte former for lokaliteter og rum.

For det andet forenkles de ret heterogene subjektive relationer, der altid har eksisteret på ethvert historisk tidspunkt. Jeg er absolut enig med implikationerne af jeres spørgsmål som det, at der på et givet historisk tidspunkt ikke er nogen enkel subjektivitetsform.

Så jeg foretrækker at bevæge mig væk fra denne historisering og temporalisering af subjektiviteten til en spatialisering af selvsamme. Til en undersøgelse af, hvorledes forskellige relationer til os selv blev pålagt os i forskellige praksisser. På dette niveau er jeg enig i, at der ikke er nogen enkeltstående subjektivitetsform – det var der ikke i det 14. århundrede og det er der ikke idag.

Men hvis det forholder sig sådan, er spørgsmålet hvad der så retfærdiggør mig i at tale om fremkomsten af et psykologisk selv. Genforener jeg ikke disse forskellige relationer til vores selv der opererer i forskellige felter. Jeg vil besvare denne kritik på en empirisk måde.

Et karakteristika ved de aktuelle psykologiske konceptioner af selvet har været deres kapacitet til at sprede sig på tværs af forskellige felter. Denne spredning er i høj grad fremkommet gennem oplyste professionelle praksis, som har forsøgt at introducere nye måder at tænke om mennesket på i hæren, på arbejdspladsen eller i klasseværelset. Så på den måde har psykologi og psykologiske professionelle spillet en central rolle i udbredelsen af disse psykologiske former for viden på tværs af forskellige felter og i udviskelsen af forskelle. Jeg kalder dette den psykologiske ekspertises *generøsitet*, som eksempelvis adskiller sig fra den medicinske ekspertises eksklusivitet. Denne generøsitet opererer forskelligt i relation til forskellige felter og subjekter, men ethvert af disse subjekter forstås grundlæggende som et psykologisk subjekt. Forudsætningen for alle disse måder at tænke om og relatere til mennesket på er, at mennesket indeholder et psy-formet rum.

Tema 2: Frihed.

Dette spørgsmål angår relationen mellem viden og regering, idet du har skrevet, at man for at kunne regere må have viden om dem, som man regerer. Men hvilken form for viden er det man behøver? Er der ikke en reduktion af viden i din analyse, som når du f.eks. i "Inventing our Selves" fremhæver statistikken og eksperimentet, som kendetegner de kvantitative metoder i psykologien? Er du skeptisk i forhold til de kvalitative metoder eller den kvalitative viden som grundlag for regering?

Disse spørgsmål udspringer af en bestemt historisk kontekst. Da jeg påbegyndte mit arbejde, var denne modsætning central for kritikken af psykologien og humanvidenskaberne. Kritikerne argumenterede på den ene side for, at der var objektiverende vidensformer, kvantitativ viden, statistik osv., som blev opfattet som forbundet med magtpraksisser. Dette skyldtes, at der blev argumenteret for, at sådanne vidensformer benægtede sandheden om mennesket: at mennesket var et individuelt, kreativt, autonomt subjekt der stræbte mod at aktualisere sig selv. Så i dette perspektiv var kvantitative vidensformer forbundet med magt. Men på den anden side var der de kvalitative vidensformer om det selvaktualiserende subjekt, der ofte var forbundet med psykoanalyse eller psykodynamisk psykologi. Implikationen af dette var, at de på en måde var frigørende, frie for magtens effekter. Mine analyser i "Inventing Our Selves" og "Governing the Soul" forsøgte at vise, at dette ikke var tilfældet. At vise at de fleste magtpraksisser fra og med starten af det 20. århundrede præcist opererede ud fra ideen om mennesket som en autonom, vælgende agent. Så problemet, der blev fremsat indenfor de magtpraksisser, der var reguleret i overensstemmelse med den viden var hvorledes man kunne forme disse praksisser i lyset af denne viden om, hvad mennesket var. Dette var grunden til, at opgaven for en samtidshistorie for mig blev at udforske den type af magtrelationer, der var forbundet med disse nye former for viden om mennesket som et frit væsen. Et individ, der tænkte på sig selv og handlede som om det var frit. Væsner der forstod deres frihed i termer for deres selvrealisering, organisering af deres livshistorie og maximeringen af deres potentialer gennem deres livstile og livsstrategier. Spørgsmålet var for mig at udforske, hvorledes disse nye måder, hvorpå vi tænker på os selv som frie væsner, selv var forbundet med organiseringen af magtrelationer.

I din bog "Powers of Freedom" beskriver du det tilsyneladende paradoks, at moderne individer regeres igennem deres frihed. Kunne du uddybe dette paradoks?

Hvad jeg argumenterer for er, at opgaven for alle former for autoriteter i de fleste europæiske lande siden det 19. århundrede i stigende grad har været at forene spørgsmålet om regering med spørgsmålet om frihed. Hvordan forenes kravet om, at mennesker er sociale og politiske væsener med det faktum,

at de også er frie subjekter? Relationen imellem at være et politisk subjekt og et frit subjekt forekommer mig at være det centrale paradoks for såvel liberalismen som filosofi som for liberale teknikker og regeringsrationaliteter fra det 19. århundrede og frem. Som en regeringsrationalitet var idéen om, at menneskene essentielt var frie subjekter ikke forbundet med det *laissez faire* synspunkt, at man så blot skulle lade dem udøve deres frihed. Det var ikke bare sådan, at menneskene *var* frie subjekter, men de *skulle* også være det. Så hvordan kunne man få menneskene til at forstå dem selv som frie subjekter? For at være frit subjekt var det nødvendigt at tænke på sig selv på en bestemt måde. Det var nødvendigt, at man ikke var slave af sine vaner, og at man kunne kalkulere ind i fremtiden. At være et frit subjekt krævede, at man kunne se ind i fremtiden og i nutiden træffe en beslutning om hvordan, man skulle handle i relation til denne potentielle fremtid. Deraf kommer betydningen af matematisk uddannelse i skolen, da matematikken tænktes at kunne introducere den form for fremsyn, der var nødvendig for et frit subjekt. Endvidere blev der argumenteret for, at skrive- og læsefærdigheder ville gøre menneskene frie, så for at de kunne blive frie, måtte de først opnå disse færdigheder. Med andre ord blev der argumenteret for, at man for at kunne gøre menneskene frie både måtte producere de subjektive og sociale betingelser, hvorunder denne frihed kunne udøves.

Så dette er det centrale paradoks for liberale regeringsformer. Man må regeres for at blive fri, og man må regeres på en bestemt måde for at forblive fri: friheden er ikke en illusion, men et produkt af regering. Den bliver regeringens allierede og ikke dens modstander. Vi kender alle sloganet, at frihed kræver ansvar. Så retten til at blive fri implicerer alle mulige forpligtelser i relationen til familie, venner, politisk fællesskab osv. Derfor har jeg argumenteret for, at regeringsstrategier siden det 19. århundrede har søgt at operere ved på en gang at gøre folk frie og ved at forme denne frihed. Disse strategier legemliggør bestemte måder at forstå og udøve denne frihed på. I det 19. århundrede udøves friheden i bestemte civile former. I den første halvdel af det 20 århundrede er friheden social og kan derfor kun realiseres i samfundet som er frihedens sociale ramme. Mennesket kan kun være frit, hvis det er omgivet af sundhedsfaglige praksisser, sociale forsikringer, pensionsordninger osv. Alt dette antages at være sociale omstændigheder, hvorunder mennesket kan handle frit, og denne frihed kan være regeringens allierede og ikke dens modstander. I slutningen af det 20. århundrede ser vi så den gradvise fremkomst af en anden idé om frihed, som idéen om et autonomt psykologisk subjekts selvrealisering gennem valg handlinger.

Dette forekommer mig at være frihedens paradoks, hvilket ikke er det samme som at sige, at friheden er en illusion. Det er heller ikke at modstille en friere form for frihed med en fiktiv frihed. Det er blot at pointere, at friheden selv har en historie. Den er en ting af denne verden som noget, der producere-

res gennem bestemte praksisser, teknikker og i bestemte lokaliteter - og det er alt, den kan være.

Tema 3: Kapitalismen

Selv om du ikke forsøger at forklare det moderne menneskes fremkomst og transformationer ud fra underliggende økonomiske relationer, indeholder dine beskrivelser af samme stadig en lang række referencer til kapitalismens fremkomst og transformationer. Hvilken funktion vil du tilskrive kapitalismen i de processer, du beskriver i dine projekter?

Jeg vil starte med at spørge, hvad man mener med kapitalisme? Hvis man kigger på Marx' skrifter om emnet, omhandler den mest overbevisende redegørelse ikke kapitalismen som et abstrakt økonomisk system, men den præcise organisering og transformation af arbejdspraksisser, virksomhedsorganisation og lønarbejde, som var involveret i denne nye type af økonomiske relationer. Hvis man ikke stiller spørgsmålet om kapitalismen på et abstrakt niveau for magt og produktionsrelationer, men snarere på det præcise niveau for hvordan arbejde organiseres, hvordan dets natur og mening transformeres og hvordan arbejderne produceres, begynder man at stille spørgsmålet på en måde, der forbinder sig med den slags analyser, som jeg har lavet. Jeg har kigget på transformationer i måderne at konceptualisere og organisere arbejde på som en speciel form for praksis. Særligt har jeg argumenteret for, at arbejdspladsens teknologier og måderne at organisere vores arbejdspladser på også er humanteknologier. Dvs. at enhver produktionsteknologi også involverer nye måder at forstå hvem og hvad arbejderen er og nye måder at forsøge at indsætte arbejderen i en produktiv alliance med denne produktionsteknologi. I dette omfang er produktionsteknologier også altid allerede humanteknologier. Dermed kan spørgsmålet stilles om, hvordan disse humanteknologier skal forstås. I de perioder jeg har set på fra det 19. århundrede og frem, har organiseringen af arbejdspladsen og af industrien på arbejdspladsen været tæt forbundet med nye måder at handle i forhold til og forstå mennesker på. På dette niveau kan man sige, at der er en relation mellem transformationerne i selvets former og i måderne at regere mennesker på, mellem måderne at forme og genforme relationen til selvet på og selve muligheden for kapitalistisk produktion. Det ville ikke være muligt at organisere produktionen i samlebåndsarbejde med mindre du havde produceret bestemte former for menneskelige subjekter, der kunne arbejde i samlebåndsproduktion. Men det betyder ikke, at alt forklares ud fra en indre kapitalistisk logik: man må se på de måder, hvorpå disse nye humanteknologier faktisk blev opfundet og på de typer af problemer, som man mødte gennem den forandrede organisation af arbejdspladsen og det økonomiske liv, og som man forsøgte at løse. Feks. producerer masseproduktionen sabotageproblemet, men den producerer også problemet med arbejdssygdomme og -ulykker. Den producerer altså

spørgsmål som: "Hvordan kan vi organisere arbejdet således, at arbejderne bliver mindst muligt udpinte eller skaber færrest mulige ulykker osv.". Så jeg tror, man kan stille disse forholdsvist abstrakte spørgsmål om kapitalismen på en mere præcis måde. Stiller man spørgsmålene sådan, ser man at mennesket ikke blot subjektiveres i familien eller andre praksisformer. Organisationen af produktionen og af arbejdspladsen har været essentielle felter for problematiseringen af den menneskelige subjektivitet og for opfindelsen af nye måder at handle på i forhold til mennesket. Dette er af stor betydning, hvis man tager afsæt i samtiden og feks. forsøger at forstå produktionsrelationernes aktuelle transformationer i sammenhæng med fremkomsten af den nye teknologi og forsøget på at konstruere den flexible arbejdskraft og de arbejdere, der kan håndtere dette arbejde. Man kan se, at disse aktuelle transformationer i produktionsrelationerne også fører til nye problemer i forhold til, hvad mennesker er og hvordan de regeres og om hvordan arbejdspladsen igen kan transformeres til, at den menneskelige subjektivitet bliver en allieret snarere end en modstander.

Tema 4. Teknologi

Teknologibegrebet er essentielt for dine analyser, og du skelner mellem flere forskellige former for teknologi: selvteknologier, humanteknologier, produktionsteknologier osv. Så det generelle spørgsmål er, om du kan uddybe din måde at anvende teknologibegrebet på? Det forekommer at implicere en markant mål-middel rationalitet, så et andet spørgsmål er, hvad der sker, når disse teknologier installeres i et praktisk felt ?

I første omgang tænker jeg på teknologi som en samling af tænke- og handlemåder, teknikker, rum og organiseringer af personer, som er orienteret mod et bestemt mål. En teknologi er altså gennemtrængt af en strategisk intention om at producere bestemte resultater. Så må man videre se på, hvordan disse teknologier genereres. Her kan Foucault tjene som inspiration, når han feks analyserer fremkomsten af fængslet som en teknologi. Foucault pointerer, at teknikkerne til disciplinering, normalisering, dømmen, hierarkisk observation af individerne og totalisering ikke blev opfundet til fængslet. Snarere blev disse teknikker, som var blevet udviklet inden for en række andre felter, indoptaget i forbindelse med fængslets fremkomst og anvendt i nye arrangementer. Sådan overtages teknikker ofte fra andre sammenhænge og anvendes i nye arrangementer, hvor de transformeres. Een gang relokaliseret i nye praksisser har disse teknikker en ny status og nye konsekvenser. De producerer nye typer af problemer og nye typer af viden. Hvad der ser ud til at være en succes for een teknologi viser sig også ofte at være et problem for en anden: det overdisciplinerede subjekt, der kan opfattes som en succes for fængselsteknologien, viser sig som et problem for andre teknologier, der ønsker kreative eller selvreflekterende subjekter. Fordelen ved at se disse som teknologier er, at man

retter sin analytiske opmærksomhed mod de konkrete tekniske detaljer, hvorved de opererer.

Men jeg bruger også idéen om teknologier på en mere generel måde. Feks prøver jeg at se sådan noget som skrivning som en teknologi. Dermed vil jeg prøve at vise, at noget af det som vi traditionelt tænker på som rene psykologiske kapaciteter, ikke er det isolerede internaliserede menneskelige subjekts kapaciteter. De fremkommer i stedet gennem forbindelsen af menneskekroppens kræfter med en serie af praktiske ting, med penne, skriveblokke og implementationer af forskellig art, der transformerer det menneskelige intellekts kapaciteter. Ikke alle disse teknikker gennemtrænges af disciplinære bestræbelser. Opfindelsen af skrive- og læsefærdigheder var feks. ikke oprindeligt gennemtrængt af bestræbelsen på at producere en slags disciplinerede subjekter. Og dog ser man senere, at disse ældre teknologier genanvendes i disciplinære projekter, der tager form af programmer til at lære individer at læse og skrive. Man ønsker at børn skal kunne læse, skrive og kalkulere, for at man kan give dem bestemte kapaciteter til selv-refleksion, selv-disciplinering og selv-kontrol. I henhold til den tidligere del af vores samtale er det et spørgsmål om at gøre dem i stand til at udøve deres frihed, og dette kræver at de er i stand til at udøve kontrol over deres basale impulser. For at kunne udøve denne kontrol er det nødvendigt, at der introduceres en slags sammenkædende refleksion imellem begær og handling. Læse- og skrivefærdigheder tænkes at kunne introducere denne sammenkædning og det er i dette moment at selv-kontrollen fremkommer.

Hvis man eksempelvis kigger på selv-teknologier, som Foucault definerer som en række operationer, som individer kan udføre på deres egen krop og sjæl, tanker, adfærd og væremåde for at transformere dem selv med henblik på at opnå bestemte mål, så kan man spørge på hvilken måde, man kan tale om, at det er individernes egne mål? Er det muligt for dem at afvise disse teknologier?

Jeg tror ikke, at menneskelige subjekter blot er et passivt materiale, som disse teknologier virker på. De produceres ikke blot på en robotagtig måde som resultaterne af disse teknologier. Min tilgang til spørgsmålet fører tilbage til min tidligere pointe omkring heterogeniteten af subjektiveringspraksisser. Der er ikke noget ensformigt teknologisk imperativ, der på ethvert historisk tidspunkt løber igennem alle de praksisser, hvori individer subjektiveres. Individer er underkastet en lang række forskellige og ofte konkurrerende subjektiveringsteknologier. Hvad vi opfatter som modstand er ofte modstillingen af de former for selv-refleksion, selv-forståelse og selv-transformation, der opstår i en praksis med de, der findes i en anden. Så idéen om at man skal være autonom, fri og have muligheden for at realisere sig selv, der er inkalkuleret i bestemte praksisser, kan operere som en form for modstand mod andre

praksisser, der synes at benægte dette. Folk afviser på en måde at blive subjektiveret igennem bestemte teknologier, men ikke på baggrund af et uudsletteligt ønske om at modstå, men fordi de siger: ”Jeg tænker om mig selv på en måde og du tænker om mig på en anden måde, men faktisk foretrækker jeg at tænke om mig selv på den første måde”. Dette genererer modstand og bevæger altid tingene fremad. For de mere radikale har det den uheldige konsekvens, at den traditionelle modstilling mellem domination og emancipation, subjektivering og frihed bryder sammen, men det er prisen for disse analyser. De efterlader en i et vanskeligt etisk rum, men sådan må det være.

Tema 5: Livspolitik

I dit seneste arbejde har du ændret dit analytiske fokus fra regeringens problematik til udviklingen i den moderne medicin. Medicinen har i form af psykiatrien tidligere spillet en rolle i dit arbejde, men nu har du valgt at problematisere fremkomsten af en række af de nye medicinske teknologier. Kunne du uddybe din motivation for dette fokusskifte ?

Der er ganske rigtigt tale om et fokusskifte snarere end om et skifte i min overordnede analytiske strategi. Lad mig i den forbindelse starte med spørgsmålet om, hvad de mest betydningsfulde problemer i vores samtid er? Jeg har nu ændret mit fokus, fordi jeg tror, at disse problemer findes i fremkomsten af nye biologiske conceptualiseringer af mennesket i en lang række af praksisser. I mit eget perspektiv har det mest interessante problemfelt relation til spørgsmålet om normalitet og patologi. Spørgsmålet er så, i hvilken grad disse nye biologiske forståelser af mennesket er forbundet med nye praksisser i relation til normal og patologisk adfærd? Det er i relation til dette spørgsmål, at jeg har ændret mit fokus, fordi det forekommer mig at psykologiens århundrede er ved at ende. Det psy-formede rum, der åbnedes inden for mennesket fra slutningen af det 19. til slutningen af det 20. århundrede, begynder at forsvinde. I stedet begynder man at se fremkomsten af nye måder at forstå og transformere menneskets adfærd på ud fra dets biologiske organisation og det især på hjernens niveau.

En række kritikere har argumenteret for at udviklingen af medicinsk genetik og genteknologi vil give anledning til reaktualiseringen af en form for eugenik ? Du har argumenteret imod dette perspektiv - kunne du forklare hvorfor ?

Jeg har argumenteret imod det, da jeg mener, det er nødvendigt at give eugenik en præcis mening, hvilket en del af disse kritiske argumenter ikke gør. Logikken i mange af disse argumenter ville implicere, at alle biopolitiske strategier, der er rettet mod en maximering af befolkningens sundhed og velfærd, kunne identificeres med eugenik. Jeg mener, at dette er en fejtagelse, da de eugeniske strategier, der har spillet en så blodig rolle i vores historie, har en

ganske præcis form. De var statsorganiserede og -dirrigerede strategier, der principielt opererede i negative termer gennem immigrationskontrol, segregation, sterilisation og extermination ud fra projektet om at rense racen fra forurenende elementer.

Den aktuelle udvikling er anderledes på flere måder. Der er ikke tale om statsorganiserede og -dirrigerede projekter, deres mål er ikke at rense befolkningen som et hele og de opererer ikke i relation til oppositionen mellem normalitet og patologi. Relationerne mellem subjekter og autoriteter er af en ganske anden form. De involverer forsøget på at få individerne til selv at tage ansvar for deres egen genetiske sundhed og for konsekvenserne af deres egen reproduktion. Så de arbejder på en måde, der allierer sig selv med nogle af de mere generelle udviklinger i aktuel etik og vægtningen af individets ret til selvbestemmelse. Jeg tror at folk, der argumenterer for at vi ser en ny eugenik, udkæmper et slag i den sidste krig i stedet for at engagere sig i denne krig. Hvad der sker nu rummer farer nok i sig selv, og vi må håndtere disse uden at føle at det kun kan gøres ved at sige, at hvad vi ser nu er gentagelsen af noget fortidigt.

De to sidste ting jeg vil sige om dette er for det første, at jeg finder det muligt for videnskaben at lære af dens fortid, og enhver videnskabsmand, der arbejder i genetikkens felt, kender til eugenikkens blodige historie. At sige at vi blot ser en gentagelse af denne er at benægte noget vigtigt om den etiske karakter af selve den videnskabelige undersøgelse.

For det andet har vi, delvist som en konsekvens af denne historie, set fremkomsten af en ny type subjekter, hvilket Paul Rabinow har pointeret. Han argumenterer for, at vi med fremkomsten af organisationer for folk, der har bestemte handicap eller som lider af bestemte sygdomme, har set fremkomsten af et komplekst agonistisk argumentativt felt, hvori subjekterne for disse nye medicinske praksisser er blevet til nye magtfulde politiske aktører. Det indikerer i sig selv, at vi næppe kommer til at se genfremkomsten af den gamle eugenik. Derfor mener jeg også, at vi skal udkæmpe nutidens slag og ikke genudkæmpe fortidens.